

IVO TROŠT:

Ob vojni.

Povest.

Vojaki gredo! so zagnali klic otroci in ga ponavljali tudi odrasli vaščani neko popoldne med dolgimi počitnicami leta 1915. Solnce je pripekalo, kakor se spodobi meseca vel. srpana, ljudje so na travnikih obračali mrvo ter se ozirali na cesto, vijočo se med senčnatim drevjem proti vasi M. Tam se je pomikala dolga vrsta nizkih vozov s platneno streho in preskrbljenih s petim kolesom. Vsak voz je imel namreč odzadaj pritrjeno na vrhu blaga še eno kolo za trenutek nesreče, ko bi mu slaba cesta strla eno sedanjih štirih. Prah se je dvigal pred njimi, nad njimi, med njimi in za njimi, da so bili majhni, nizki

konji sami sivci in belci, vozniki pa in spremljajoči jih vojaki kakor mlinarji.

Takšen se je pomikal c. in kr. vojni tren (vozni oddelek) v vas mirno, skoro brezglasno. Takoj začetkom vasi se ustavi, da dobe primernih prostorov za vozove in konje. Ljudje si jih morajo poiskati sami. Otroci ogledujejo tujce v neznanj noši, govoreče v njim neznanem jeziku, ki ni bil slovenski, ne hrvatski, ne slovaški, ne poljski, ne češki, ne rusinski, tudi ne nemški, marveč madžarski in rumunski. Med vozniki je bil semtertja Nемеc, ki je pa moral med Madžari, čeprav za silo, lomiti madžarščino. Nasprotno so pa vsi prav dobro umeli nemška povelja, ko so razpostavili konje in vozove ter jih oskrbeli za prvo silo s stražo. Potem so začeli vojaki in vozniki misliti, kako oskrbe za prvo silo tudi sebe: iztikali so po prodajalnicah in gostilnicah za okrepčilom ter dobili prav malo, ker vaščani niti zase niso imeli več kot malo. Za drugo silo je že plapolal ogenj visoko pod oblake na bližnjem vrtu, nad ognjem je visel ogromen kotel, iz kotla se je širil duh po cvrti čebuli, po mesu — golažu za kosilo.

Otroke je najbolj mikala neznana noša in neznana govorica. Ta je premagala celo vabljeni vonj po mesu s papriko. Moji učenci, mali in veliki, so me vprašujoče pogledovali, kaj se neki pogovarjava z nad petdesetletnim starčkom, ki je tudi došel s trenom — voznik brez voza in tudi brez izprevodniške močne palice, ki je v gotovih časih nevarno orožje. Majhni možiček je sedel v senco pod lipo na nasprotni konec mize, se oprostil, da sme sestiti, začel tlačiti tobak v pipo, me pogledal zaupno, kakor da se pozna že vsaj od lani, in me vprašal, če znam majati jezik po pravilih nemške slovnice. Rad mu pritrdim, da tudi brez slovnice in ne le nemški. Na to me vpraša nezaupno: »Morda madžarski!« pa mu

obžaluje odkimam in pristavim: »Slovanski«. Možiček enako obžaluje pritrdi, da razume nekaj slovanskih besed, toda ne dovolj za pogovor. Poleg nemščine govori kot ogrski državljani — sicer Nemeč — tudi madžarski jezik. Najljubša pa mu je, kakor vaskomur, le materinščina.

Po otrokih, ki bi bili najrajši vsako posameznost zvedeli od mene, je sodil, da je moje poglavitno delo v šoli, in mi zaupal, da je on — nekdanji glasbeni ravnatelj iz južne Ogrske. Ko se začudim nekoliko preveč glasno zaradi te izjave, ki je bila v preveč kričečem nasprotstvu z njegovo vnanostjo in današnjimi dogodki, se nasmelne tudi on, kakor da umeva moje pomisleke, pa mi pojasni, da so se njegovi nikoli preveč mastni dohodki takoj začetkom sedanje vojne znižali na samo ničlo. Tudi je bil glasbeni ravnatelj samo toliko, da je vodil oddelek godcev, med njimi tudi cigane, od vasi do vasi, od gostilnice do gostilnice, jim pisal note, miril prepire in delal račune. Ponoči so si služili vsakdanji kruh, ponedelki so preganjali spanec in on nje.

Ob začetku vojne je bil konec skromni, naporni službi. Daleč v notranjosti ogrske države je imel tam ob reki Kőrösu ženo in sina. Obdelavala sta nekaj zemljišča, sin je bil tudi kovač. Tako sta živela, kakor sta mogla, ko ni bilo od nikoder njegove podpore. »Moj sin Gyorgye Divó je krasen dečko, moj Gyorgye Divó. Tako se piše kakor jaz moj Gyorgye in ime ima po meni Gyorgye.« — In oči so se mu svetile, kakor da gleda odprta nebesa, ko je pripovedoval o svojem edinem sinu. Nadaljeval je, da je moral ob začetku vojne za drugim kruhom. Kazala mu je edina služba — prostovoljno k vojakom. Ker je bil prestar za vojaško godbo, so ga uvrstili k sedanjemu oddelku, je prejel nekaj denarja za aro in se šel posloviti od žene in sina. Dolga je bila pot in nevesela, čeprav je imel denar. S to potjo se je začelo njegovo trpljenje. V rodni vasi je še našel kočo, spleteno iz vrbe in obdelano z blatom vrhu nasipa ob leno tekočem Kőrösu, a — prazno. Tudi kovačnica je bila prazna. Sosedje so mu povedali, da je sin odrinil nedavno k vojakom ponajveč iz žalosti, ker mu je tiste dni umrla mati nagle smrti, o očetu je pa dvomil, da se še kdaj vidita na tem svetu, ki je tako poln zmešnjav in nadlog. Žalosten je obiskal ženin grob in se poslovil brez nade, da še kdaj vidi sina edinca, zakaj nič nista vedela drug za drugega.

* * *

Do zime je spremljal svojo kolono ob srbski meji, pozimi se je dolgočasil v Slavoniji in Bosni, kakor je že nanese vojna sreča. Spomladi se je jel pomikati njegov oddelek bliže Italiji. Večinoma ni bil za drugo rabo, nego da je priredil kak napis v ravnanje vojakom in voznikom v taborišču in slikal napisne table, ki so naznanjale posameznim kolonom, kje lahko vprašajo ali najdejo to in ono.

Dlje časa je bil prav v sovražni bližini, videl zračna letala, se naučil izogibatí njih bombam, opazoval učinke padlih granat ter srečal na sto-

tine ujetnikov Italijanov in vozove, polne ranjencev. »Tam je pekel, najhujši pekel,« je ponavljal. »Ali naši se vrlo drže tudi v peklu, pa — pa!«

Šele na jesen so njegov oddelek zamenjali z drugim, ki je ostal v sovražni bližini. Njegov je bil premeščen v ozadje bojne črte, odkoder se sedaj pomikajo zopet proti vzhodu. Nevarnosti ni več, a dan je enak dnevu, mesec mesecu, pomladi ni, poletja ni, ne zime. To premembo so nadomestili z besedami: blato, prah, vročina, mraz. Hvalil pa je mož našo domovino in njeno krasoto, njeno rodovitnost in zanimivost, a vedno bolj često dostavljaj: »Pri nas je vsega dovolj, vsega več kot tukaj, Ogrska ne potrebuje ničesar od drugod. Dežela zadovolji vsem potrebam najraznovrstnejših ljudi. Ogrska je bogata, rodovitna in mogočna, slavna! Bog čuvaj Ogrsko! Eljen!«

Rad sem mu pritrdil, in starček je bil tega jako vesel. Povedal mi je, da je doživel sicer na Ogrskem veliko srečnih dni, ko je bil še mlad in je znal ljudi očarati s svojo umetnostjo, a najsrečnejši dan je bil zanj včeraj na Slovenskem v beli Ljubljani. Solza mu je zalesketala v očeh samega veselja. Vse lice se mu je smehljalo tako, da je radost, ki mu je polnila srce, zares odsevala tudi z lica, iz vseh sivih brk in neobritega strnišča.

»Došli smo pred sinočnjem v Ljubljansko predmestje V. in se utaborili, kakor danes tukaj. Trudni smo bili, da sem komaj pregovoril tovariše na delo, ki je bilo nujno. Razpostavili smo namreč še tisti večer moje table. Naslednji dan sem preslikaval, kar je bilo treba popraviti. Kakor navadno sem imel tudi ta dan dovolj gledalcev še zlasti za to, ker je bilo v tem predmestju že odprej nastavljenega mnogo trena vseh vrst in nazivov.

Mnogim se je zdelo čudno moje rodovinsko ime, ki sem ga po navadi večjih in pravih umetnikov pritisnil v najnižji koticček vsake table; Divó. Ko sem pribijal že poslednje kazalo, me je posebno pozorno motril vojak neke tuje kolone in natihem izgovarjal moje rodovinsko ime. Slednjič stopi bližje in vpraša, če se jaz tako pišem. Pritrdim. Neznanec mi nato pove, da je tudi pri njegovem oddelku mož, ki ima prav tako čudno rodovinsko ime. Ta vest me je dirnila presenetljivo. Naglo vprašam, kako se zove moj soimenjak. »Gyorgye!« odvrne neznanec. Nič več nisem mogel čakati. Radostno vzkliknem: »Ni mogoče! Drugi ni kot samo moj sin Divó Gyorgye, moj nepozabni sin! Hvala vam, visoka nebesa! Pokličite ga, prosim, pa hitro, prav hitro!« — Niti čakati nisem mogel, da bi ga pozval. Kar sam sem tiščal med vozovi in konji za neznanecem. V nekaj minutah sem objel sina, ki ga nisem videl dolgih trinaest mesecev. Drug drugega sva gledala v neopisnem veselju, pa zopet jako resna, zakaj prvi hip nisva mogla verjeti, da je istina, kar sva gledala s svojimi očmi; mislila sva, da so samo varljive sanje. Začela sva si pripovedovati vesele in žalostne dogodke, ki so naju pridrvili sem v slovensko prestolnico, belo Ljubljano. Ob spominu na njegovo mater, mojo ženo, in njen grob daleč tam ob reki Körös nama je zastal jezik, in sinu je najprej za-

blestela solza v očesu, potem še meni, in vnovič sva se molče objela. Zdelo se mi je, da vidim nad nama nepozabno pokojnico, ko razteza roke in naju blagoslavlja, veseleča se najinega nenadejanega sestanka. Obema je bila v mislih in že na jeziku beseda, da se vidimo v koči tam na nasipu ob široki reki, da bo zopet pelo kladivo v kovačnici, ko mine krvavi ples na severu in jugu, pa ni mogla na dan od zavesti, da nje, matere, ni več tam, nje ne bo več tam, da bi se veselila najine vrnitve. Koča bo pusta, kovačnica prazna brez nje. Slednjič je vse pomisleke zmozel spomin na rodno zemljo, na rjave, dolge, brezkončne njive, na vrbje in bičje ob Kōrōsu, njegovo veličastvo in grozo ob povodnji in vendar tudi na bujno krasno pomlad, vroče poletje, bogato jesen in blatno zimo. Najine misli so se strnile ob neznatni gomili tam med cipresami, med žalujkami na božji njivi, med križi in nagrobniki, med cvetjem in trohnobo.

»Da, ko mine vojna!«

»Zares, tam se snideva, da bo tudi ona zraven. Dobrotno nebo nam skoraj nakloni zmago in mir!«

Tako sva dovršila pogovor pozno v noč. Naslednje jutro je odhajal moj sin proti italijanski meji s svojim oddelkom.

Ločila sva se z veselo nado, da si hočeva vedno dopisovati in sporočati o dogodkih življenja, ki se nama bo snovalo vbodoče, dokler se ne snideva zopet tam ob dragi, nepozabni gomili v božjem vrtu ob reki Kōrōsu v naši lepi ogrski deželi, ki je tako velika, bogata in mogočna. Vsega rodi dovolj in tudi preveč. Dala je meni sina, ki mi ga je vzela neusmiljena vojna. Toda vaša slovenska domovina mi ga je zopet vrnila. Bog živi slovensko domovino, Bog živi Avstrijo!«

Starček se je razigral do solz ob tem pripovedovanju. Pipa mu je že davno ugasnila, toda njegovo oko je žarelo v neznani sreči in zadovoljnosti.

(Koncc.)

Tatič iz navade.

*Vrabc, zviti postopač,
putkam pičo krade,
o, pa ne iz hudobije —
samo iz navade.*

*Mucek naš za ptički rad
malo semtertja poškili;
pa zaloti vrabčka v hipu,
ko prav v skledo kuram sili:*

*Vrabc, zviti postopač,
putkam pičo krade,
mucek skoči mu za vrat —
samo iz navade . . .*

Borisov.

